

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРИОГРАФІЇ ПЕРІОДИЗАЦІЇ НЕПУ В 1991-2006 РОКАХ

Сучасний етап історіографії НЕПу в Україні позначений якісними зрушеннями та змінами. Він характеризується відреченням вітчизняної історичної науки від марксистсько-ленінської методології та концептуальним переосмисленням як теоретичних засад, так і реальної практики запровадження і здійснення нової економічної політики. Чітко окреслилися нові підходи до розуміння ленінських намірів пов'язаних з НЕП, визначено стратегічну відданість вождя принципам комуністичної економіки, окреслено відмінності та спільне в розумінні і підходах до останнього більшовиків. Аббревіатура «НЕП» набула в історичній літературі не лише ознак чоловічого роду, а й певного хронотипу, яку продовжують використовувати дослідники в якості хронологічних рамок (1921-1929 рр.).

Об'єктом дослідження науковців є історіографічний процес, що триває в Україні стосовно проблем соціально-економічних відносин у 1920-х рр., а предметом – виявлення тлумачень хронологічних рамок НЕПу. Автор статті не розглядає конкретні аспекти НЕПу, а лише історіографію його періодизації.

Кількість наукових праць з питань НЕПу неухильно зростало з 1991 р. по 2006 р. в українській історичній науці, що свідчить про його актуальність, а з другого боку про історіографічну успадкованість концепцій та їхню усталеність. Разом з тим маємо інноваційні підходи щодо висвітлення основних етапів функціонування НЕПу, започатковані українськими істориками наприкінці ХХ століття. У зв'язку з цим зазначимо, що в працях українських істориків, інколи трапляються факти

ототожнення періодизації НЕПу з періодизацією його вивчення. Так, в монографії В.Ф.Колесника, В.П.Коцура та Г.Г.Коцур, знаходимо тлумачення: “Доречно зауважити, що до кінця 1980-х рр. радянські історики обґрунтовували періодизацію НЕПУ, яка базувалася на усталених у той час у політичному і науковому обігу етапах розвитку радянського суспільства”[4].

Історіографія НЕПу в Україні включає етапи: 1) початок-кінець 1920-х рр. Цей етап співпадає з хронологічними рамками НЕПу (1921-1929 рр.); 2) кінець 1920-х- п. пол. 1950-х рр.; 3) др. пол. 1950-х- поч. 1990-х рр.; 4) поч. 1990-х рр. – до наших днів. Науковці зібрали і узагальнили величезний конкретно-історичний матеріал, зробили спроби розкрити зміст нової економічної політики. Від публіцистичного викладу проблем НЕПу дослідники перейшли до видання праць наукового характеру (статей, брошур, монографій), включаючи дисертаційні роботи. Періодизація історіографічного процесу непівської проблематики, представлена дисертаційними дослідженнями В.П. Коцура, Г.Г.Коцур [6].

Сучасна українська історична наука, продовжуючи історіографічну традицію попередніх років, оперує вербальними тлумаченнями стосовно хронології функціонування НЕПу. Найпоширенішими визначеннями, які набули ознак сталих виразів в історіографії, є наступні: “доба НЕПу”, “етапи НЕПу”, “злам НЕПу”, “в період НЕПу”, “за часів НЕПу”. В.Боечко, досліджуючи історіографію соціально-економічної політики держави в українському селі «періоду НЕПу», обмежується 1921-28 рр. [1,с.59-64]. Г.Георгізов використовує терміни “за часів НЕПу” та “період НЕПу”[1,с.41-43]. Хронологічними рамками “останнього етапу непу”, на переконання Г.Волошкевича [1,с.237-240], є 1927-1929 рр.. Сучасна українська історична література сьогодні має суперечливі тлумачення основних етапів розвитку НЕПу. Праці С.Кульчицького присвячені

обґрунтуванню хронологічних рамок здійснення непу та виявленню його особливостей в галузях народного господарства [7]. У 1991 р. він першим звернув увагу на використання дослідниками термінології «нова економічна політика», «НЕП», яку отожднювали з приватним підприємництвом, концесіонерами, «непманами», а часто вбачали в ньому «заміну продрозкладеи проподатком» [7,с.17-18] Зосереджуючись на конкретних проблемах соціально-економічного розвитку, дослідники аграрних відносин в Україні використовують комбінований підхід щодо хронології НЕПу. В.Калініченко та В.Марочко “період НЕПу” обмежують 1921-1929 рр.,[2,с.4]. Для Ю. Котляра “доба нової економічної політики” тривала від 1921 до 1929 р., завершенням якої стали хлібозаготівельна кампанія 1927/28 р. [5,с.294-295]. Г.Капустян досліджує період НЕПу, що охоплює 1921-1929 рр.. [3].

Необхідно підкреслити стабільний науковий інтерес дослідників до непівської проблематики. Формування сучасних концептуальних підвалин НЕПу відбувається шляхом подолання догматичних схем, усунення міфів, політико-ідеологічних стереотипів та переосмислення теоретичних основ історичного пізнання. Нинішній історіографічний етап відрізняється появою в Україні частини літератури діаспори, зарубіжних вчених. Аббревіатура “НЕП” стала знаковою для істориків, яка умовно репрезентує відповідні хронологічні рамки: (1921-1927рр.), (1921-1928рр.), (1921-1929рр.), які є науковообґрунтовані. Наприкінці 1927 р. фактично відбулося політичне рішення про запровадження так званих «надзвичайних» заходів, тому цілком можливо говорити про початок згортання непу. Протягом 1928 р. була реанімована і реалізована система продрозкладки в ході хлібозаготівель, яка зруйнувала хиткий ринковий механізм «непівського ренесансу», що є аргументом для констатації істориками усунення Непу. Нарешті 1929 р. – рік «Великого перелому», характерний фронтальним переходом до масової колективізації та

соціалістичної реконструкції економічних відносин, котрий справді остаточно ліквідував принципи нової економічної політики. Початок НЕПу не викликає суперечливих тлумачень стосовно дати його запровадження, хоча деякі вчені виокремлюють своєрідний підготовчий період (лютий-березень), то період скасування поширюється на декілька років. Зазначно, що періодизація НЕПу породжує проблему авторства економічної політики радянських політичних діячів (Л.Троцький, В.Ленін).

Отже, сучасна українська історіографія зосередила увагу на функціональні фази НЕПу, виокремлюючи апогей розвитку – середину 1920-х рр. Використання умовних тлумачень хронології НЕПу (“доба НЕПу”, “періоду НЕПу”, “роки НЕПу”), особливо без підтвердження конкретними датами, є малопереконливим і не дуже коректними. Залишається відкритою в історичній науці конкретна дата остаточної ліквідації ознак та принципів НЕПу, яка потребує виваженого наукового переосмислення та встановлення. Наголосимо, що НЕП – це насамперед процес в економічному розвитку радянської держави (СРСР), відтак завершувати його тлумаченням «згортання», відводячи для цього два роки неможливо, оскільки, офіційно НЕП радянською владою не відмінявся.

Список використаних джерел

1. Боєчко В. Ф. Соціально-економічна політика радянської влади в українському селі періоду непу в оцінці вітчизняної історіографії 20-х рр. ХХ ст. // Український селянин. Зб-к наук. праць. Вип. 8. – Черкаси: ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2004. – С.59-64; Волошкевич Г.А. Споживча кооперація України в умовах кризи хлібозаготівель 1927-1929 рр. // Там само.–С.237-240; Георгізов Г. М. Модифікація селянського менталітету за часів НЕПу // Там само .– Вип. 7. – Черкаси: ЧНУ ім. Б.Хмельницького.,2003. – С.41-43.

2. Калініченко В.В. Селянське господарство України в період непу: Історико-економічне дослідження. – Х.,1997. – С.4.; Марочко В.І. Українська селянська кооперація. Історико-теоретичний аспект (1861-1929 рр.). – К.,1995. – С.140-146.
3. Капустян Г.Т. Українське село в умовах радянського політичного режиму 1920-х років: Автореф. дис... докт. іст. наук. – Дніпропетровськ,2004. – 35 с.
4. Колесник В.Ф., Коцур В.П., Коцур Г.Г. Історіографія нової економічної політики в Українській СРР. – К.:Хрещатик,2002. – 176 с.
5. Котляр Ю.В. Селянство Південної України: доба нової економічної політики (1921-1929 рр.). – Одеса,2004. - С.294 – 295.
6. Коцур В.П. Соціальні зміни і політичні процеси в Україні 1920-30-х рр.: Історіографія: Автореф. дис...докт. іст. наук. – К.,1999. – 36 с.; Коцур Г.Г. Нова економічна політика в Україні: Історіографія: Автореф. дис... канд. іст. наук. – К.,2001. – 18 с.
7. Кульчицький Станіслав Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928). – К.,1996. – С.181-182, 344; його: Україна між двома війнами (1921-1939 рр.). – К,1999. – С.40,122; його: УСРР в добу нової економічної політики (1921-1928 рр.). Спроба побудови концептуальних засад реальної історії. Історичні зошити. – К.,1995. – С.13-20.